

בחירת מקצוע ההוראה - מאין ולאן?

שרה נגר

תאריכים: בחירת מקצוע, הוראה, ניבוי, הגשמה עצמית, תגמולים, דמויות מפתח, הכשרת מורים.

תקציר

מי הם האנשים הבוחרים להתכשר להוראה? מה טיבם ומה הם המניעים העומדים מאחורי בחירתם זו? באילו כלים ניתן לנבא ולבחון את נכונות הבחירה? מחקרים לא מעטים, אשר נעשו בעשור האחרון ולפניו, עסקו בשאלה כיצד מגיע אדם לכלל קבלת החלטה לבחור במקצוע. ממצאים ממחקרים אלה מצביעים על מגוון מניעים ושיקולי דעת, דומיננטיים יותר ופחות, המכריעים בתהליך בחירת המקצוע. היכולת לזהות את המניעים ואת שיקולי הדעת נעשתה על ידי שימוש במודלים ובגישות שנבנו לשם כך. כלים אלה שימשו גם לייעוץ ולניבוי מידת התאמתו של המקצוע לנטיותיו וליכולותיו של האדם ולהפך.

בין המחקרים היו שעסקו בזיהוי המניעים ושיקולי הדעת הייחודיים, המשפיעים על בחירת מקצוע ההוראה.

מטרותיו של מאמר זה הן: להתוודע למספר מחקרים העוסקים במניעים לבחירת מקצוע בכלל, ולבחירה במקצוע ההוראה בפרט. לנסות לאמץ ממצאים מתאימים ולהשליכם על תהליכי התפקוד האופרטיבי של המוסד להכשרה. בין השאר: להביא למודעותו של המועמד את החשיבות שבבחירת המניעים ושיקולי הדעת שלו לבחירה במקצוע ההוראה, תוך הצגת דרישותיו השונות של המקצוע. למקד את תשומת לבנו כמורים להכשרת פרחי הוראה להשתמש בתהליכי ההכשרה העיוניים והמעשיים, שבהם מתנסה הסטודנט, ככלים היכולים לסייע בדינו, וכן בידיו, לבחינה מחדש, ולעתים אף להכרעה, בשאלת ההתאמה ההדדית של הסטודנט ומקצוע ההוראה.

מבוא

מרבית המחקרים העוסקים בייעוץ לבחירת מקצוע דנים בטיבו של הקשר בין האדם לבין המקצוע שבו בחר. השאלות הנשאלות בדרך כלל במחקרים אלה הן:

- מהם מניעי הפרט ושיקוליו הדומיננטיים המכריעים בבחירת המקצוע?
- האם יש קשר בין תכונותיו האישיות של האדם למקצוע שבו בחר?
- האם לרקע הסביבתי (הורים חברים) של האדם יש השפעה על בחירת המקצוע?
- באיזו מידה עמדותיו והשקפותיו של הפרט מהוות גורם מכריע בבחירת המקצוע?
- האם המודעות לטיבו ולייעודו של המקצוע משפיעה על הבחירה בו?

- עד כמה שאיפתו של הפרט להגשמה עצמית באה לידי ביטוי בבחירת המקצוע?
- מהם מקורות הידע שבהם נעזר האדם בבואו להחליט באיזה מקצוע יבחר?

המאמר יסקור מחקרים העוסקים במניעים ובנטיות הדומיננטיים המכריעים בבחירת מקצוע בכלל, בטרם יתמקד במניעים, בנטיות ובשיקולי הדעת לבחירה במקצוע ההוראה בפרט.

גישות ומודלים בבחירת מקצוע

בקרב חוקרים בתחום הייעוץ לבחירת מקצוע רווחת ההסכמה, כי לנטיות המקצועיות של האדם יש השפעה רבה על ההחלטה באיזה מקצוע יבחר, (גתי 1980) כמו גם לגורמים השותפים בתהליך הסוציאליזציה שלו.

(ש. אלבק 1983; Lykken et Al, 1993).

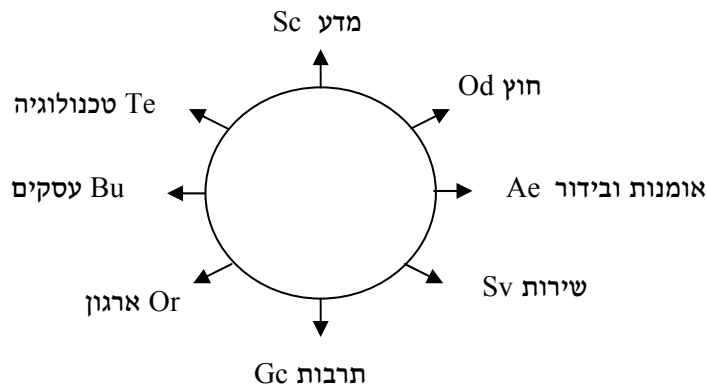
עם זאת, כל חוקר מציג במחקרו בעיות ייחודיות. גתי (1989), במבוא למחקרו "מבנה הנטיות המקצועיות", מציג שני מודלים לזיהוי תחומי נטייה של הפרט מתוך תחומים נרחבים. פרופיל הנטיות, לדעתו, מייצג תחומים של המשיכה היחסית של הפרט למקצועות שסווגו לקבוצות, על פי מידת הקרבה ביניהם.

(Bloch & Rim, 1979; Crites, 1969; Gati, 1984; Reeb, 1974; Roe, 1956)

שני המודלים האמורים הם: המודל המעגלי של Roe, (1956), המודל המשושה של Holland, (1973, 1985).

המודל המעגלי (Roe, 1956) - המקצועות מסווגים בו ומחולקים לשמונה תחומים או שדות. השערתו של מודל זה מבוססת על עוצמת הקשרים הבין אישיים הנדרשים לפעילויות המקצועיות ועל טיבם של קשרים אלה. מידת הקרבה בין השדות מצביעה על היותם דומים.

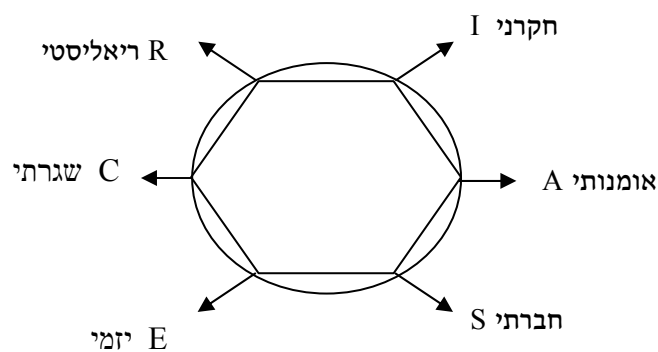
המודל המעגלי של Roe

מודל זה, טוען גתי, אכן נתמך על-ידי שאלוני נטיות שבוצעו על-ידי החוקרים, Lunnenburg (&Lunnenburg, 1975; Meir, 1973; Meir & Barak) ואחרים.

המודל המשושה (Holland,1973, 1985). מודל זה מציג טיפוסים של אנשים ולא של שדות של מקצועות, כפי שעשתה זאת Roe, (1956). לדעתו, ניתן לאפיין אנשים לפי הדמיון של כל אחד מהם לכל אחד מהטיפוסים שבמשושה.

גם במודל זה של Holland, כמו במודל של Roe, ההנחה היא שכל טיפוס דומה לזה הסמוך לו.

ששת הטיפוסים של Holland הם: ריאליסטי - R, חקרני - I, אומנותי - A, חברתי - S, יזמי - E, שגרתי - C.

למרות ההסכמה, ששני המודלים מקבילים לפחות בהצגתם הסכמתית, אין הסכמה בין החוקרים באשר למבחנם האמפירי. בנוסף, גתי, (1982) מעיר הערה שלפיה ניבויים מקצועיים רבים, שנבנו על פי מודל אחד או על פי שילוב של שני המודלים, לא התקיימו. כגון: המתאם בין הטיפוס האומנותי A לבין הטיפוס החקרני I, שהם סמוכים זה לזה, קטן מן המתאם בין הטיפוס האומנותי A לבין הטיפוס היזמי E, שאינם סמוכים זה לזה.

המסקנה: בשני המודלים קיימים עיוותים אשר אינם מקריים, אלא שיטתיים. הדבר מעלה ספקות לגבי תקפותם של שני המודלים יחד ושל כל אחד מהם לחוד, ולגבי דיוקם בניבוי מבנה הנטיות של הפרט והתאמתו למקצוע.

מסקנה זו מעלה צורך, לדעתו של גתי (1979), לבחינת מודל חלופי למבנה הנטיות, על מנת להגיע לניבויים מוצלחים יותר בייעוץ לבחירת מקצוע.

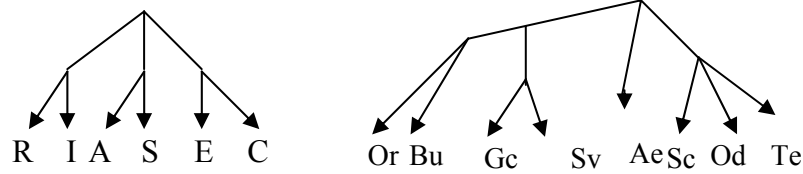
המודל ההיררכי

(גתי, 1989), מודל זה של גתי מתבסס על ארבע הנחות. נציג שתיים שהן רלוונטיות לענייננו:

- אנשים תופסים מקצועות במונחים של תכונות והיבטים (כגון: מידת העצמאות, סוג הקשר עם אנשים, גובה השכר).
- ככל שיש לעיסוקים שונים יותר תכונות משותפות ופחות הבדלים, מתעצמת הקרבה ביניהם ורב יותר הדמיון (מודל הקונטראסט, Teversky, 1977).

במודל היררכי זה מציג גתי שיטת מיון שבעזרתה ניתן למקד את נטיותיו של הפרט לאשכול מצומצם של מקצועות. מודל זה בנוי הן על המודל של Roe (1956) המציג שדות - תחומי מקצוע, והן על המודל של Holland (1985), המציג טיפוסים - תכונות. גתי, (1986) מציע מסגרת התייחסות לבחירת מקצוע, המבוססת על ניפוי בשלבים של חלופות תעסוקתיות, בדומה לשיטת הניפוי על פי היבטים של Teversky (1972). בכל שלב בניפוי בוחרים בהיבט מסוים, וכך מגיעים למספר מצומצם של חלופות.

המודל ההיררכי של גטי (1989), מיושם על שני המודלים הבסיסיים של רו והולנד:

שתי מסקנות נובעות משימוש בשלושת המודלים, בניבוי מבנה הנטיות של הפרט ובייעוץ לבחירת מקצוע:

- כל מודל הוא התקרבות בלבד לאפשרות ניבוי אופטימלית ולזיהוי התחומים המועדפים, לגבי כל נבדק. מודל שאינו שלם ואפילו מטעה, מקל על בניית מודל טוב יותר. לשם כך, יש לבדוק כל ניבוי בנפרד.

(Gati, 1982; Wakfield & Doughtie, 1973; Gati, 1984; Gati & Winer, 1987; Benyamini & Gati, 1987)

- כאשר תפיסת המקצועות מאופיינת במונחים של תכונות והיבטים, המודל ההיררכי והגישה לניבוי בשלבים יכולים לספק מסגרת התייחסות רצינית ואמינה למתן ייעוץ לבחירת מקצוע.

- לעומתם, המודלים הדו-ממדיים של Holland ושל Roe, נמצאים בשימוש מאד רחב בעיקר במצבים פרקטיים, בשל פשטותם. (Borgen, Layton, Veenhuisen (Johnson, 1984)

הגישה ההתפתחותית בבחירת מקצוע

גישה שונה מזו העוסקת במיפוי היחסים בין תכונות למקצועות במודלים המתוארים, היא הגישה הרואה בבחירת המקצוע תהליך מתמשך, שולמית אלבק, (1983).

במבוא למחקרה היא טוענת, שהגורמים המשפיעים על התפתחותו ועל גיבושו של היחיד בתהליך הסוציאליזציה, הם אלה הנוטלים חלק בלתי מבוטל בתהליך בחירת המקצוע. לכן, לדעתה, רווחת יותר ויותר הגישה הגורסת כי בחירת מקצוע היא תהליך מתמשך, בעל אופי התפתחותי מורכב, רב שלבים ורב משתנים.

תהליך זה מסתיים בפשרה בין הכוחות הפנימיים של האדם ובין הכוחות החיצוניים (גורמי ההשפעה).

במשך השנים נעשו על ידי חוקרים ניסיונות להבחין בין הכוחות והמשתנים, הקשורים לתהליך בחירת המקצוע, ולסווגם.

גינסבורג, (1951), מיון את הגורמים המשפיעים על בחירת המקצוע וחילק אותם לשלוש קבוצות: גורמי העצמי (self), המציאות ודמויות המפתח.

סופר, (1957), מסווג אף הוא את גורמי ההשפעה ומחלק אותם לשלוש קטגוריות: גורמי העצמי, גורמי התפקיד וגורמי האישיות (אינטליגנציה, נטיות, ערכים וגישות).

ליסק, (1965), בנה דגם הבדק את הקשר בין משתנים סובייקטיביים לבין משתנים מבניים, בתהליך בחירת המקצוע.

פינס, (1963), איתר ארבע תכונות של הפרט וארבע תכונות של המקצועות, כגורמי מפתח בבחירת מקצוע:

תכונות הפרט: האינפורמציה שבידי הפרט אודות המקצוע;

כישורים טכניים;

תכונות אישיות;

ערכים ותגמולים;

תכונות המקצוע: דרישות פונקציונאליות;

דרישות טכניות;

דרישות חברתיות;

כמות התגמולים ואיכותם;

פלום, (1966), הציע לחלק את הגורמים לחיצוניים ולפנימיים ולסווגם לפי שני קריטריונים: גורמים מכוונים וגורמים תוחמים (הקובעים תחום אפשרויות והגבלות), המשפיעים על בחירת המקצוע.

להלן סכמת הסיווג של פלום:

גורמים פנימיים	גורמים חיצוניים
<u>מכוונים</u> : נטיות, צרכים, התעניינות, שאיפות, העדפות, ערכים, גישות, דפוסי התייחסות לזולת.	<u>מכוונים</u> : סוכני ההשפעה או דמויות מפתח: הורים, חברים; מקורות המידע; עיתוי ההחלטה.
<u>תוחמים</u> : מין, גיל, רמה שכלית, כישורים, השכלה, ידיעות, מזג אישי וקפדנות.	<u>תוחמים</u> : אפשרויות קליטה בעבודה או במסגרת הכשרה, מצב כלכלי של המשפחה .

בסכמה זו כלל פלום, (1966), את מרבית הגורמים שהועלו על ידי קודמיו (סופר 1957; ליסק, 1965; גינסבורג, 1951; פינס, 1963), שהתייחסו לבחירת המקצוע כאל תהליך התפתחותי. החידוש שלו מתבטא בארגון הגורמים והמשתנים בתוך קטגוריות פשוטות, במגמה להציג בהירות את מרב האפשרויות לקשרים ביניהם.

בגישה זו, הרואה את בחירת המקצוע כתהליך התפתחותי, חקרה ש. אלבק (1980) את מידת מעורבותם של סוכני ההשפעה, גורמי המידע ועיתוי ההחלטה, כגורמים דומיננטיים בתהליך בחירת המקצוע של הפרט.

במסגרת המחקר היא בדקה ארבע קבוצות של סטודנטים מחמישה מקצועות: פסיכולוגיה, עבודה סוציאלית, חינוך, פיסיקה וכימיה (שני האחרונים חוברו יחד).

את שאלות המחקר בנתה על פי הגורמים החיצוניים המופיעים בסכמה של פלום: סוכני ההשפעה, מקורות המידע ועיתוי ההחלטה. אולם בטרם ביצעה את מחקרה, בדקה ש. אלבק (1980) בספרות המחקר את מעמדו ואת מידת השפעתו של כל אחד מהגורמים האלה על בחירת המקצוע של הפרט.

ולפל, והארל, (1971), הסיקו ממחקרם בתחום הסוציולוגיה כי "חשיבותם של אחרים" והשפעתם על עיצוב עמדות, על ערכים ועל הבחירה של הפרט הם מרכזיים. הם גם מצאו כי לדמויות המפתח בחיי הפרט יש השפעה מרבית על בחירתו במקצוע.

מידת השפעתן של דמויות מפתח (הורים, מורים וחברים) נבדקה במחקרים נוספים: קרוקט, (1961); גלינסקי, (1962); נחמן, (1960); שובל, (1968); לוי, וגוטמן, (1974) קולמן, (1961). עיקר ממצאיהם של חוקרים אלה היה:

- נמצא דמיון בין דפוסי התעניינותם של האבות לבין אלה של הבנים. (קרוקט, 1961).
- נמצא קשר בין מערכת היחסים של הורים וילדים לבין בחירת התחום המקצועי .

- במקום שבו שררו יחסים נוקשים, בחר הילד במקצוע מתחום הטכנולוגיה, ואם היחסים היו חמים, בחר הילד במקצוע מתחום הפסיכולוגיה או הסוציולוגיה (גלינסקי, 1962 ; נחמן, 1960).
- נמצא קשר בין מידת אהדתם של הורים למקצוע מסוים לבין נכונותם של הילדים לבחור בו. (שובל, 1961; סוול, ושאה, 1968).
- נמצא שמבין דמויות המפתח, תופסים ההורים מקום ראשון בייעוץ לילדיהם המתלבטים באיזה מקצוע לבחור. (סלוקום, 1966; לוי, וגוטמן, 1974). קולמן, (1961) לעומתם, מצא במחקרו כי במקום הראשון בין סוכני ההשפעה נמצאים החברים, המשפיעים גם על תוכן הבחירה.

מקורות המידע

מקורות המידע, כגורם אשר משפיע על בחירתו של הפרט במקצוע, הם הגורם השני שאותו בדקה ש. אלבק, (1980) בספרות המחקר. הגיוני להניח, טוענת אלבק, שאדם יתייחס בשיקוליו לאותם מקצועות שיש בידו אינפורמציה מרבית אודותם. לינסק (1967), מאשש הנחה זו ואומר: "כי כמות וטיב הידע שיש לפרט על אודות התפקיד (המקצועי) ועל הסיכויים האובייקטיביים להגשמתו, משפיעים על דימוי התפקיד ועל דימוי סטטוס המקצועות ואלה משפיעים על בחירת המקצוע". הספרות העוסקת בנושא זה לא דיווחה על מחקרים מעמיקים יותר המתייחסים לשאלת הכמות והאיכות של המידע עצמו. אולם מוכרים הניסיונות הנעשים להפצת המידע באורח מאורגן וממוסד באמצעות הערוצים השונים בכלי התקשורת.

העיתוי בבחירת המקצוע

חסידי הגישה הרואה את הבחירה כהליך התפתחותי, מייחסים משמעות מוגבלת לשאלת העיתוי בבחירת המקצוע. לדעתם, קדם לבחירה תהליך התפתחות רב-שלבי של ה"אני", כאשר שאלת העיתוי עולה רק בשלב מתקדם של גיבוש ההחלטה, כתנאי להוצאתה מן הכוח אל הפועל. (טידמן, 1961 ואוהרה, 1963; גינסבורג, 1951; ליסק, 1968).

המסקנות הנובעות ממחקרים אלה

קיימת תמימות דעים בין החוקרים הנזכרים לעיל, באשר למידת השפעתם של גורמים פנימיים וחיצוניים על התפתחות תהליך הבחירה של הפרט במקצוע מסוים, אך יש ביניהם חילוקי דעות מעטים באשר לעוצמת השפעתו הייחודית של כל גורם. (פלום, 1966)

ההורים, במסגרת סוכני ההשפעה ודמויות המפתח, הם הגורם הדומיננטי המשפיע על בחירת המקצוע של ילדיהם. (סלוקום, 1966: לוי וגטמן, 1974).

בחירת המקצוע נעשית במקביל לתהליך גיבושו והתפתחותו של "האני", אולם ההכרעה נעשית אחרי גיל התיכון. (גינסבורג, 1951; ליסק, 1968; טידמן, אוהרה, 1961, 1963).

לאור מסקנות אלה עולה השאלה: האמנם תקפים ממצאיו של פלום (1966), בדבר השפעת גורמים חיצוניים על בחירת מקצוע? תשובה לכך במחקרה של אלבק.

ש. אלבק, (1980), בדקה במחקרה את השפעתו הדיפרנציאלית של כל אחד משלושת הגורמים המוזכרים: סוכני השפעה, מקורות מידע ועיתוי הבחירה, בתהליך בחירת המקצוע בקרב ארבע קבוצות סטודנטים במקצועות שונים:

עבודה סוציאלית, פסיכולוגיה, חינוך, כימיה ופיסיקה.

שיטת המחקר התבססה על שאלונים. השאלות נבנו על יסוד רטרוספקטיבי, והמענה עליהן התבסס על זיכרונות הנחקר. מיקומם של המשתתפים הושפע מהתפיסה ומההערכה של הנחקר, המתבססת על תחושותיו הרטרוספקטיביות.

הטבלה הבאה של אלבק (1980) מציינת את ממצאי מחקרה בקרב הסטודנטים. לענייננו אציג רק את הממצאים המתאימים לסטודנטים במגמת חינוך.

התוצאות

- ההתוודעות למקצוע נעשתה באמצעות הניסיון האישי בעיסוק הקרוב לתחום, בלימוד עצמי, בקורסים ובקריאה.
- הגורמים אשר השפיעו על הבחירה - חוויה אישית, ניסיון קודם, מפגש עם מקצוען.
- מבין דמויות המפתח – ההורים הם המשפיעים העיקריים, במיוחד האם. שאר הדמויות, חברים ומורים, השפיעו רק על נשאלים מעטים.
- עיתוי ההחלטה לגבי בחירת המקצוע – הבחירה נעשתה, בדרך כלל, אחרי התיכון. רק 17 החליטו קודם לכן.

מקורות מידע	גורמי השפעה	דמויות מפתח	עיתוי ההחלטה

ניסיון בעיסוק קרוב	<ul style="list-style-type: none"> ● חוויה אישית- 60% ● ניסיון אישי -70.4% ● קורסים, הרצאות, ספרים בנושא- 70.6% ● היכרות עם איש מקצוע - 34.1% ● שירות צבאי או לאומי- 31.6% ● הכוונה בתיכון - 13.9% 	<ul style="list-style-type: none"> ● האב- השפעה מועטה ● האם- השפעה רבה ● קרובים- אין השפעה ● חברים- השפעה מצומצמת ● המורה- השפיע 23% ● יועץ או פסיכולוג השפיע- 12% ● מדריך או חבר בתנועת נוער - אין השפעה 	<p>בזמן לימודי התיכון 17% , עיקר קבלת ההחלטה אחרי התיכון.</p>
--------------------	--	--	---

מסקנות המחקר

יש מאפיינים משותפים לבוחרים במקצועות קרובים (חינוך ועבודה סוציאלית). לדעתה, יש לפתח תכנית הכוונה שתתן מענה להתלבטויותיו של הסטודנט. זאת לאור הממצאים המצביעים על השפעתם המועטה של מרבית מדמויות המפתח ושל בית-הספר התיכון על בחירת המקצוע של הבוגר.

רעיון ההיענות לצורך בתכנית להתערבות מכוונת לקראת בחירת מקצוע נמצא במחקרה של יעל רום, שבו היא עוסקת מתוך דילמה שונה.

יעל רום, (1995), במחקרה על בחירת מקצוע ועל הזיקה לכיווני הלימוד בבית הספר העל יסודי, מציעה תכנית התערבות בהכוונת תלמידות ללימודי מדעים והנדסה. את תכנית ההתערבות, שהיא קראה לה "נעלה" (נערות ללימודי הנדסה), ביססה על שלושה עקרונות:

א- כדאיות;

ב- תמיכה להפגת החרדה מפני כישלון;

ג- מתן משוב חיובי, במקביל לצמצום התמיכה ולהגברת תחושת ההצלחה.

בתכניתה התכוונה רום, (1995) לתת מענה לשאלת המחקר המרכזית שעניינה אותה: מה ניתן ומה צריך לעשות על מנת לשנות את דפוסי בחירת המקצוע אצל נשים? זאת במטרה לשנות את הסטיגמה של מקצוע גברי ומקצוע נשי.

הנחת היסוד במחקרה הייתה: אם תהיה הכוונה לבנות כדי שיבחרו במקצועות הנדסה ומדע לבגרות בבית-הספר העל יסודי, יהיו שינויים בדפוסי הבחירה המקצועית של נשים, בשלב מאוחר יותר.

סיכום

מסקירת המחקרים שעסקו במניעים המשפיעים על ההחלטה לבחור במקצוע כל שהוא, ניתן להסיק את המסקנות הבאות:

- קיים קשר בין נטיות הפרט לבין המקצוע שהוא בוחר. (Hollnd, 1973; Gati ; Roe, 1956) (1989,)

- קיים קשר בין התכונות של הפרט לבין התכונות של המקצוע הנבחר. (פינס, 1963 ; ליסק, 1965; גינסבורג, 1951; סופר, 1957)

- יש בכוחם של אנשים ודמויות מפתח, השותפים בתהליך התפתחותו של הפרט, להשפיע על תהליך בחירתו במקצוע. (גינסבורג, 1951; פלום, 1966 ; ש. אלבק, 1980).

- אם יוצעו לפרט מקורות מידע, ייעוץ, הכוונה ותכנית התערבות כבר בלימודי התיכון, יש בכוחם של אלה לסייע לו בהכרעה לגבי בחירת המקצוע. (ש. אלבק, 1980; יעל רום, 1955).

האם המניעים המוזכרים, שנמצאו דומיננטיים בבחירת מקצוע בכלל, יתגלו גם בבחירת מקצוע ההוראה? אם כן, מהי מידת תקפות השפעתם? תשובה לכך נמצא אולי במחקרים שייסקרו להלן.

המניעים ושיקולי הדעת בבחירת ההוראה כמקצוע

המחקר הבודק את המניעים לבחירת ההוראה כמקצוע החל בשנת 1923 על ידי נוימרק; מרמר, (1980). מאז ועד היום, פורסמו מחקרים לא מעטים בנושא, בארצות שונות.

מרבית המחקרים נעשו מתוך זיקה לבעיות ולצרכים שהתעוררו בשדה החינוך, ואחרים מתוך הצורך בעיון תיאורטי. עיקר הנושאים והשאלות שנחקרו הם:

- מידת השפעתם של המניעים על המחסור החמור במורים. (Biddll , Twyman, Rankin, Earl, 1962 ; Morie, 1966).
- האם קיים קשר בין טיב המניעים והשיקולים בבחירת ההוראה כמקצוע לבין הצלחת המורה בעבודתו והתמדתו בה? (Best, 1948; Super, 1957)
- אילו מניעים עשויים למשוך כוחות צעירים וטובים להוראה? (Hills, Downs, 1962)
- מה מידת הקשר בין מניעי הבחירה לבין אישיותו של המועמד להוראה? (Fielstra, 1955; Villcox, 1953)
- מה מידת ההשפעה של הדימוי המקצועי של ההוראה על המניעים לבחור במקצוע זה או להימנע מלבחור בו? (Earl, Twyman, Biddll, 1962)
- האם יש קשר בין המעמד הסוציאקונומי של הבוחר לבין בחירתו בהוראה כמקצוע?

- האם יש קשר בין המוצא העדתי של הבוחר לבין בחירתו בהוראה כמקצוע? (זק והורוביץ, 1985) במטרה לתת מענה לנושאים ולשאלות הנוגעות של צורכי הפרט והמערכת, פותחו מודלים שסייעו בניבוי אופטימלי של התאמת המועמד למקצוע ההוראה.

גישות ומודלים בבחירת מקצוע ההוראה

Mori, (1966), מציגה מודל של מערכת המניעים לבחירה במקצוע ההוראה. ההנחה הבסיסית למודל זה היא שההנעה לבחור במקצוע מסוים היא תוצאה של שני ממדים: - עמדותיו של הפרט כלפי ערכי המקצוע; - הדימוי העצמי של הפרט לגבי צרכיו בהקבלה לערכי המקצוע. לאור הנחה זו בנתה Mori מערכת מניעים שבה מתייחס כל מניע לשלושה תחומים: (1) האינטראקציה בין אדם לעבודה - דרישות ותגמולים הדדיים ביניהם.

(2) האספקטים של המקצוע - תנאים אינטראקטיביים בין האדם למקצוע. בכלל זה היא מונה שישה תנאים: פיזיים, כלכליים, חברתיים, בין-אישיים, אינטלקטואליים ומוסריים. (3) הזמן - הדרישות והתגמולים בחלוקה לשלוש תקופות: לפני הכניסה לעבודה, בתקופת העבודה ולאחר העבודה.

(1960, Stern וחבריו; Levin, Henderson, Denton Masling, 1960), מציעים מודל בן עשר קטגוריות לבחינת המניעים לבחירת מקצוע ההוראה. בבסיס מודל זה מונחת ההנחה, שהבחירה במקצוע ההוראה נובעת מתוך מוטיבציה של המועמד להגשים ולממש מניעים מסוימים, על פי סדר עדיפויות אישי. בין הקטגוריות של המניעים: סיעודיים, ביקורתיים, ראוותניים, רצון בשליטה.

בין המודל של Mori, (1966) לבין המודל של Stern, (1960) וחבריו, אין הבדלים תוכניים בעלי משמעות ונראה שהם משלימים זה את זה.

Ashley, (1970) ואחרים (Slatter, McIntyre, Choen, 1970) מציעים מודל שונה, במטרה לנתח את השיקולים לבחירת ההוראה כמקצוע. את מחקרם הם מבססים על מודל המערכת החברתית של פרסונס (מרמר, 1980), הגורס כי כל מערכת חברתית תפעל אם יילקחו בחשבון ארבע בעיות פונקציונאליות המתייחסות למטרות המערכת ולאמצעים. בהתאם למודל זה של פרסונס, Ashley, (1970) ואחרים רואים ארבעה אספקטים פונקציונאליים בדמות המורה כחלק מהמערכת החברתית של ההוראה: (1) המורה כמחנך, (2)

המורה כעובד, (3) המורה כאדם, (4) המורה כמורה. בכל אספקט של דמות המורה הם התייחסו לשלושה משתנים: לסוג המטרה - חיצונית או פנימית, לפונקציה שהמורה ממלא בחברה, ולציפיות ממנו. תמיכה במודל זה ישנה במחקריהם של נילסן וגובניק, (1968), ומאסון, (1963). במודל של Ashley וחבריו, בניגוד לשני המודלים של Mori, (1966), ושל Stern, (1960), ואחרים, ישנה התייחסות מודגשת אל המועמד להוראה, כמי שצריך להיות מודע ואחראי לתפקודו המקצועי, החברתי הערכי והאישי.

החוקרים Black, Page, (1958), Brembeck, (1966) ואחרים, סבורים כי המניעים ושיקולי הדעת של הבוחר בהוראה, קשורים בעיקר בהזדהות עם דמויות חינוכיות, מורים ומדריכים, כתוצאה מתהליכי הפנמה של אישיותם ותפקידם.

מ. מרמר, (1980) חקר את המניעים לבחירת מקצוע ההוראה בקרב תלמידות סמינרים. שאלת המחקר שהציב היא: מהם המניעים של התלמידות לבחירה בהוראה כמקצוע, ומה מידת הקשר ביניהם לבין המשתנים המתייחסים לרקע האישי של התלמידה, משתנים חברתיים וכלכליים? השערת המחקר לדעתו: יהיה מתאם שלילי בין המניעים הכלכליים לבין הייעוד וההגשמה העצמית.

השיטה: הוא ציין 36 היגדים לגבי המניעים וחילק אותם לשש קבוצות, כשכל ההיגדים מתייחסים לשלוש קטגוריות: (1) מניעי רווחה, (2) מניעי הגשמה עצמית, (3) מניעי ייעוד. בדירוג המניעים עלו הממצאים הבאים: מניעי הייעוד היו במקום הראשון, מניעי ההגשמה העצמית היו במקום השני ואילו מניעי הרווחה היו במקום האחרון.

ממצאים אלה מאשרים את ההשערה אשר הונחה בבסיס המחקר: הבוחרים בהוראה באים מתוך מניעים אידיאליסטיים, מניעי ייעוד. (מרמר, 1980)

מסקנותיו: (1) רוב התלמידות בוחרות במקצוע ההוראה מתוך מניעים ייעודיים, וגם תפיסת ההוראה שלהן היא תפיסה ייעודית.

(2) קיים קשר בין משתנים חברתיים לבין מערכת המניעים, בעיקר כאשר מדובר במעמדו של האב. תמיכה במשתנה זה של מעמד האב, כמניע חשוב לבחירה במקצוע ההוראה, אנו מוצאים במחקריהם של Lortie, (1975), ז'ק והורוביץ, (1985). ממצאיהם מראים, שאכן מוצאם של המורים ושל תלמידי ההוראה הוא, בדרך כלל, מהמעמד הנמוך. לדעתם, אלה רואים במקצוע זה "כרטיס כניסה" למעמד הבינוני בחברה. ממצא דומה הוצג במחקריהם גם לגבי המוצא העדתי.

מחקרם של פייגין ומשיח (1990), ביקש לבדוק אם קיימים מאפיינים ייחודיים ברקע ובמניעים של תלמידי הוראת החינוך הגופני במכון וינגייט, בהשוואה לתלמידי הוראה בסמינרים כלליים. השערותיהם במחקר התמקדו בשלושה משתנים:

הרקע - חברתי כלכלי, המניעים –פנימיים או חיצוניים. המטרות - ספציפיות או דיפוזיות .
את המחקר ביצעו בקרב 400 תלמידי המכון, מכל ארבע שנות ההכשרה.

הממצאים:

- תלמידי ההוראה בוינגייט באים מרקע חברתי כלכלי גבוה מזה של תלמידי הסמינרים הכלליים.
- באשר לקשר בין מוצא האב והשכלתו לבין טיב המטרות, נמצא שככל שהשכלת האב גבוהה, המטרות של המועמד כלליות - דיפוזיות, וככל שהשכלת האב נמוכה מטרותיו של המועמד מוגדרות וספציפיות יותר (השגת תואר ועיסוק בהוראה).
- במשתנה המניעים לבחירת המקצוע, נמצא שגם תלמידי וינגייט וגם תלמידי ההוראה בסמינרים הכלליים מייחסים חשיבות רבה יותר למניעים הפנימיים (אהבת העיסוק והעבודה עם ילדים), מאשר למניעים החיצוניים (תגמולים כספיים).
- נראה, שקיים קשר אמיץ בין הרקע והמטרות של המועמד לבין המניעים שלו לבחירת ההוראה כמקצוע.

סיכום ממצאי המחקרים

המחקרים שעסקו בבחירת מקצוע, בכלל, אלה שהתבססו על הגישה המסתמכת על מבנה הנטיות (Roe, Holland, 1985; Gati 1989; 1956), ואלה שהתבססו על הגישה ההתפתחותית, (גינסבורג, 1951; סופר, 1957; ליסק, 1965; פינס, 1963; פלום, 1966; אלבק, 1980), מצביעים על הממצאים הבאים:

- קיים קשר בין מבנה הנטיות של האדם לבין המקצוע שהוא בוחר.
- קיים קשר בין התכונות של האדם לבין דרישות המקצוע הנבחר.
- ההורים עומדים בראש סולם דמויות המפתח היכולות ליעץ ולהשפיע על בחירת המקצוע.
- נמצא קשר בין דפוסי ההתעניינות של ההורים ומידת אהדתם למקצוע מסוים לבין נכונותם של הבנים לבחור בו.
- תהליך בחירת המקצוע מתנהל במקביל לתהליך התפתחותו של ה"אני", אולם ההכרעה מתקבלת לאחר גיל ההתבגרות.
- היצע של מקורות מידע ושל תכניות ייעוץ והתערבות מוקדמות יסייע לבוגר בבחירת המקצוע.

ממצאי המחקרים, שהתמקדו בבחירת מקצוע ההוראה, הצביעו על שלושה סוגי מניעים הקשורים להיבטים באישיותו של הבוחר בהוראה ולתפקודו במערכת החברתית:

- מניעים אידיאליסטיים פנימיים - מוכנות לתת, מוכנות לתקן ולשנות את פני החברה. רצון להגשמה עצמית מתוך תחושת ייעוד. מימוש עצמי מקצועי ובנייה של דימוי עצמי וחברתי חיובי, כממלא פונקציות חינוכיות וערכיות, בעיקר.
- מניעים חיצוניים - מבטאים ציפייה לתגמולים בתחומי הרווחה, בתנאי העבודה ובגובה המשכורת. מניעים אלה נמצאו בעדיפות פחותה למניעים הפנימיים. (ח. דורית, ג' גולדברג, ר. חלאבי, 1998: Mori, 1966: Henderson, Denton, 1960 ,) Masling , Stern,
- מניעים ושיקולי דעת המושפעים מתהליכי הפנמה והזדהות עם דמויות חינוכיות, בעיקר: הורים, מורים ומדריכים.

מהמחקרים עולה, שמניעי הייעוד החברתי וההגשמה העצמית הם המניעים הדומיננטיים לבחירת מקצוע ההוראה. (מרמר, 1980; פייגין ומשיח, 1990; גולדברג ג' ח. דורית, ר. חלאבי, 1998

מסקנות והשלכות להכשרת מורים

מתוך ממצאי המחקרים, שעוסקים הן בבחירת מקצוע בכלל, והן בבחירת מקצוע ההוראה בפרט, ניתן להבין ששני סוגי המחקרים מעשירים הדדית זה את זה. ממצאיהם יכולים לסייע בהבנת פרח ההוראה המגיע למוסד להכשרת מורים.

יש לתת את הדעת לממצא המחקרי המראה שמניעיו של הבוחר בהוראה כמקצוע הם בעיקר פנימיים והם מבטאים רצון למימוש ייעוד חברתי-תרבותי ולהגשמה עצמית. הנושאים והתכנים של תכנית ההכשרה חייבים לתת מענה לא רק ללימודים העיוניים הדיסציפלינאריים, אלא גם להעשרה רוחנית-ערכית, אשר תתרום לתהליך ההגשמה העצמית ולמימוש ייעודו החברתי תרבותי של המתכשר להוראה.

מהממצאים עולה, שבחירת המקצוע נובעת מתהליך התפתחות אישי ומושפעת מהסביבה המשפחתית והחברתית של הפרט. המרצה הדיסציפלינארי והמדריך הפדגוגי, שיהיו מודעים לממצאים אלה ולכוחם, ויבינו שתהליך ההכשרה הוא אישי, יוכלו להתאים את קצב ההוראה, את היקפה ואת עומקה וגם את קצב ההדרכה לסטודנט האינדיבידואלי.

ממצאים המצביעים שיש התאמה בין תכונותיו של הבוחר במקצוע לבין תכונותיו ודרישותיו של המקצוע הנבחר, מלמדים על שני אספקטים לזיהוי ההתאמה ביניהם. חשוב מאוד שהמועמד יזהה את תכונותיו, מניעיו ושיקולי הדעת האישיים שלו, לפני שהוא מנסה להתקבל למסלול להכשרת מורים. למוסד להכשרה צריך להיות עניין ליידע את המועמד ולסייע לו בהכרת הדרישות העיוניות והכשרים המקצועיים של ההוראה ובהבנתם. בדרך זו יוכל המועמד להגיע לכלל החלטה טובה יותר בדבר התאמתו האישית למקצוע ההוראה, וגם המוסד להכשרה יזכה במועמדים שאיכותם גבוהה יותר.

ממצאי המחקרים שנסקרו עולה, שאישיותו של הבוחר בהוראה מאופיינת ברגישות למערכת יחסי הגומלין בין הפרט לבין הסביבה הפיזית והאנושית. רגישות זו מתבטאת בהעדפה של תגמולים פנימיים על פני תגמולים חיצוניים. ממצאים אלה יכולים לסייע בידי המורה הדיסציפלינארי וגם בידי המדריך הפדגוגי בהכוונת הסטודנט להוראה לבניית ה"אני מאמין" שלו.

על מנת להעצים את ערוצי התקשורת הראשונים בין המועמד לבין המוסד להכשרה, הנה כמה רעיונות אופרטיביים:

- הנפקת חוברת מידע, אשר תפרט דרישות אישיות ודרישות פונקציונאליות של מקצוע ההוראה, כמו גם דרישות בידע עולם ובידע תרבותי.
- יוזמה לתכנון פעילויות ידוע והדרכה למועמדים בין כותלי המכללה. הפעילויות יכללו: כניסה לכיתות בעת הפעילות הלימודית, מפגש עם מורה מקצועי שיציג את תפיסת מקצוע ההוראה ואת תחומי ההתמחות, מפגש עם מדריך פדגוגי שיציג את התפיסה הפדגוגית ואת ההדרכה המעשית.
- חשיבה מחדש לעיצוב צביונה ותוכנה של ועדת הקבלה המוסדית: ריאיון אישי - התייחסות לשיקולים ולמניעים שהכריעו בבחירת המקצוע. בירור מקורות המידע שבהם נעזר המועמד ומידת תקפותם. הצגת שאלות שיבהירו את תפיסת ההוראה שלו ואת היבטיה הערכיים, כמו גם בירור מודעותו למידת התאמתו האישית למקצוע.

דיון קבוצתי - העלאת סוגיות רלוונטיות, על מנת שהמועמד יוכל לבטא את מגוון יכולותיו ותיבחן התנהגותו בעת הדיון:

- ידע אישי, התמצאות באקטואליה, רמת מושגים, הבעה לשונית, ערכים אישיים וחברתיים.
- שיח דו-סטרי בין המדריך הפדגוגי לסטודנט - מעקב אחר ההתאמה המקצועית של הסטודנט במהלך ההכשרה. בחינה עקבית באמצעות משוברים מקצועיים ובאמצעות רפלקסיה אישית של המורה המאמן ושל המורה הדיסציפלינארי.

יש להניח שככל שהתשומה בהדרכה, בייעוץ ובהכשרה של המועמד להוראה תהיה גבוהה יותר, כך תהא משובחת יותר איכותו של הבוגר כמורה וכמחנך.

Choosing the Teaching Profession: Motives and Considerations

Sara Nagar

Who are the people who choose to train to be teachers? What are they like and what are the motives behind their choice? Which tools can be used to predict the validity of the choice?

A substantial number of studies carried out during and prior to the last decade dealt with the question of how a person reaches the point of deciding to choose a profession. These research findings point to a variety of motives and considerations – more dominant or less dominant – that are crucial in the process of choosing the particular profession. The ability to identify the motives and considerations resulted from the use of models and approaches that were constructed for the purpose. These tools also served to advise and predict the extent of the profession's suitability to the person's inclinations and abilities, and vice versa.

Among the studies, there were some that dealt with identifying the unique motives and considerations that influence the choice of the teaching profession.

The aims of this paper are:

To become aware of the number of studies that deal with the motives for choosing a profession in general and for choosing the teaching profession in particular;

- To attempt to adopt suitable findings and apply them to the operational procedures of the training institution – among other things, to make the candidate aware of the importance of examining his motives and considerations in choosing the teaching profession by presenting the various requirements of the profession;
- To focus our attention as teacher educators on utilizing the theoretical and practical training procedures that the student undergoes as tools that can assist both us and him;
- To reexamine and sometimes also settle the issue of the compatibility of the student and the teaching profession.

Key Words: choice of profession, teaching, prediction, self-fulfillment, rewards, key figures, teacher education

ביבליוגרפיה

- אדלר, ל' (1962). עמדות הקשורות לרגישות לסטטוס אצל מורים יסודיים בישראל. *מגמות י"ב* 2 ספטמבר 1962. עמ' 120-172 .
- אלחנן, מ', קראו, א' (1998). נתונים סותרים בשאלוני נטיות מול נטיות לא מגובשות. בתוך *אדם ועבודה* 8 (1-2) 1998. עמ' 6-26 .
- אלבק, ש' (1983). גורמי ההחלטה בתהליך בחירת מקצוע. השוואה בין קבוצות סטודנטים לעבודה סוציאלית, פסיכולוגיה, חינוך, כימיה ופיסיקה. *עיונים בחינוך*, 1983. עמ' 215 – 232 .
- אלבק, ש' (1987). הצפיות לתגמולים מן המקצוע הנבחר. השוואה בין קבוצות סטודנטים. אוניברסיטת בר-אילן, 1987.
- גתי, א' (1987). מבנה הנטיות המקצועיות. *מגמות ל"ב* 1990. עמודים: 84-109, 547-551, 552-554 .
- ז'ק, א', קרמר, י', ורם, י' (תשמ"א). מיון מועמדים לבתי מדרש למורים ולגננות לקראת תש"ם: רקע מניעים ואישיות: דו"ח מעקב שלב א', בית הספר לחינוך האוניברסיטה תל-אביב, תשמ"א, פרסום מס' 1 / 81 .
- ז'ק, א', הורוביץ, ת' (1985). בית הספר הוא עולמו של המורה. תל-אביב רמות 1985 .
- זילברשטיין, מ' (תשנ"ח). ספרות מקרים בתכנית הכשרה והשתלמות, למה וכיצד? *עיונים בחינוך סדרה חדשה כרך 3 מס' 2* תשנ"ח. עמ' 7-24 .
- ליומן, ש' וולציג, (1996) מה אתה רוצה להיות כשתגדל?. בתוך: ועדים, מגזין ליחסי עבודה בישראל 91, 1996. עמ' 46-49 .
- מרמר, מ' (1980). המניעים לבחירת מקצוע ההוראה אצל תלמידות הסמינרים בתוך: *פרקים ב' דיונים בשאלות חינוך והוראה 1980* . עמ' 39 – 60 .
- נבו, ב' (1998). הערכת תלמידים את מוריהם. תמונת מצב. בתוך: *אדם ועבודה* 8 (1-2) 1998. אוניברסיטה חיפה המחלקה לפסיכולוגיה. עמ' 64-70 .
- פייגין, נ', משיח, מ' ואולי, פ' (1991). ניתוח משווה של המניעים לבחירת מקצוע אצל פרחי הוראה במכללות לחינוך גופני בישראל ובפינלנד. בתוך: *בתנועה כתב עת למדעי החינוך הגופני והספורט* 2, 1991. עמ' 71-88 .
- פייגין, נ', משיח, א' (1991). רקע מניעים ומטרות, לבחירת לימודי החינוך הגופני אצל תלמידי הוראה. *דפים 10* תש"ן. עמ' 44 – 54 .

פייגין, נ', כפיר, ד' (1994). אפיוני הלומדים במסלולים השונים בהכשרה להוראה. **דפים 19**, תל-אביב.

קראוס, ו', הרטמן, מ' (1994). שינוי ביוקרת המקצועות בישראל בשנים 1974-1989. **מגמות ל"ו** 1994. עמ' 78-89.

קפלן-ד', ע' (1994-5). ללמוד היום לעבוד בשנת 2000. בתוך: **נעמ"ת הירחון לאשה ולמשפחה**, דצמבר 1994 ינואר 1995. עמ' 8-10.

רובינשטיין, ג' (1996). הכשרת הסטודנטים להוראה להתמודדות חינוכית עם נושא השואה, הערכת תכנית והצעה למודל חדש. בתוך: **דפים 2-3** 1996. עמ' 7-26.

רום, י' (1995). בחירת מקצוע והזיקה לכווני לימוד בבית-הספר העל יסודי. בתוך: **מצא מין את שוויונו. מקראה לעובדי הוראה**. משרד החינוך 1995 ירושלים. עמ' 223 – 235.

שמואל, ש' (1989). העצים והיער: ישימותם של דגמים היררכיים וסילומיים לתיארוך הנטיות המקצועיות ובכלל. **מגמות ל"ב**. עמ' 110-114.

Ashley, S., Cohen, H., McIntyre, D., Slatter, R. (1970). A sociological Analysis of Students' Reasons for Becoming Teachers. **The Sociological Review**, vol, 18, 1970, pp: 53 – 69.

Gati, I. (1986). Making career decisions: A sequential elimination approach.

Journal of Counseling Psychology, 33, pp: 408 – 417.

Gati, I. (1985). Description of alternative measures of the concepts of vocational interest: Crystallization congruence and coherence. **Journal of Vocational Behavior**, 27, pp: 37 – 55.

Mori, T. (1966). Analysis of Factors Influencing Motivations for Becoming a Teacher. **The journal of Educational Research**, Vol. 60, No/ 4, (December 1966), pp. 164-179.

Mori, T. (1965). Structure of Motivations for Becoming a Teacher. **Journal of Educational Psychology**, Vol. 56, No 4, 1965, pp. 175-183.

Stern, G. G., Masling, J., Denton, s., Henderson, J., Lvin, R. (1960). Two Scales for the Assessment of Unconscious Motivations for Teaching. **Educational and Psychological Measurement**, Vol. 20, No. 1, 1960, pp. 9-29.